ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 116, Mayıs 2021, s. 436-447

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49984>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
17.03.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
17.05.2021

Yasemin TEPE

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Kuramı ve Eleştiri Ana Bilim
Dalı Doktora Öğrencisi
yaseminelifgsf@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1188-3131

19. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SARAY ve HALK GİYİMİNDE KULLANILAN KUMAŞLARA AİT ÖRNEKLER

Öz

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nda, kumaş faaliyetlerinin gerilemeye tabi olduğu bir yüzyıldır. Bu yüzyılda kendi geleneksel kumaş dokumasını sürdürmek isteyen imparatorluk, aynı zamanda batı tarzı kumaşlara kayıtsız kalamaz duruma gelmiştir. 1828'de yayınlanan bir nizamnameyle, insanların ne giyeceği belirtilmiş, kaftan giyimi de kaldırılmıştır. Bu yüzden Padişahlara ait çok fazla kaftan örneği görülmez ve saray kumaşlarının dokunduğu tezgâhlar yerini jakar tezgâhlarında dokunan kumaşlara bırakır. Halk giysilerinde kullanılan kumaşlarda da durum pek farklı değildir. Ele alınan bu çalışmada 19. yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan bazı kumaşların desen, renk ve çeşit açısından incelenmesi yapılmış, saray erkânı ve halk tarafından kullanılan kumaşlara ait örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl, saray, kumaş, halk, Osmanlı İmparatorluğu

EXAMPLES OF FABRICS USED IN PALACE AND PUBLIC CLOTHING IN THE 19th CENTURY OTTOMAN EMPIRE

Abstract

The 19th century is a century in which fabric activities in the Ottoman Empire were subject to decline. In this century, the empire, which wanted to continue its traditional fabric weaving, could not remain indifferent to western-style fabrics at the same time, with a regulation published in 1828, it was stated what people would wear, and the caftan clothing was abolished. For this reason, there are not many examples of caftans belonging to the Sultans, and the looms woven by palace fabrics leave their place to fabrics woven on jacquard looms. The situation is not much different with the fabrics used in folk clothing. In this study, some of the fabrics used in the Ottoman Empire in the 19th century were examined in terms of pattern, color and variety, and examples of the fabrics used by the people of the palace and the people were given.

Keywords: 19th century, palace, fabric, people, Ottoman Empire

GİRİŞ

İnsanoğlu, var olduğu günden beri çevreye karşı kendi bedenini korumak istemiş, bu sebeple giyim eşyası yapmıştır. İlk başta hayvan postlarıyla bedenini koruyan insanoğlu, uygarlık tarihinin ilerlemesiyle bu korumayı kumaşlara bırakmış ve kumaşları farklı şekillerde de kullanmaya başlamıştır (Salman, 1998: 141).

Türk kumaşlarının kökeni Orta Asya çadır sanatına dayanmaktadır. Birçok millette önem arz eden kumaşların Türk milletindeki durumuna bakıldığında dokunuş, malzeme ve desen zenginlikleri bakımından dünya kumaşçılığında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Anonim, 1969: 45).

Eski Türklerde değişik renklerde ve tekniklerde dokunmuş kumaş örneklerinin varlığına, kurganlarda yapılan araştırmalarla ulaşılmaktadır. Günümüze gelinceye kadar birçok devlet kuran Türk Milleti, bu devletlerin bünyesinde kumaş sanatlarını da geliştirmiştir (Tepe, 2019: 715). Canlı kumaş örneklerinin kendini gösterdiği mekanlarda özgün örnekler verilmiş, kumaş üzerindeki motifler, çeşitli geleneksel ve kültürel değerleri simgeleyerek renklerin canlılığı üzerinde durulmuştur.

Hunlarda hayvan üslubuyla yapılmış kumaşlar ve keçe üzerine aplikeler mevcuttur. Göktürk, Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Harzemşahlar'a ait pek fazla kumaş ele geçmemekle beraber, Uygurlardaki duvar resimlerinden, kıyafetlerin nasıl olduğunu anlaşılabilmektedir. Büyük Selçuklu devletine ait kumaş ve başlık örnekleri Rey şehrinden elde edilen keramik kaplarda görülmektedir. Sava'da bulunan 1187 tarihli tabakta, bir hükümdar tasvir edilmiştir ve bu hükümdarın elbisesinin kumaşında çizgili, kıvrımdallı motifler yer almıştır. Selçuklu kumaşlarında Orta Asya'da görülen kıvrık dal ve hayvan üslubunun özellikleri vardır. Renk olarak ise kırmızı, kızıl kahve, ten rengi ve altın sırma kullanılmış ve Selçuklu kumaş sanatı Osmanlı kumaş sanatının da öncüsü olmuştur (Salman, 1998:141-145).

Türk toplumlarında devletin koyduğu kurallar dahilinde, saray önde gelenleri ve halkın giydiği kıyafetler arasında farklılıklar yer almıştır (Salman, 1998: 145). Halkın giyim tarzından

ve yaşayışından tamamı ile ayrı bir durumda olan hükümdar ve mensuplarının elbiseleri saray için özel olarak dokutulur adına da “Saray kumaşları” denirdi. Her sınıf için özel giyim tarzı yasalarla belirtilir ve o yasalara göre kumaşlar dikilirdi (Özbel, 1949: 16-17).

Osmanlı İmparatorluğu'nda kumaş sanatı dönemlerle belirirdi. Her yüzyıl ya kendi kumaşını var eder ya da bir önceki yüzyılın kumaşını kendine özgün şekilde yorumlayarak devam ettirirdi.

14. yüzyıl saray kumaşlarının renkleri az ve canlı, motifleri ise büyüktür. 15. yüzyıla gelindiğinde motifler küçülür ve renkler çeşitlenir (Anonim, 1969: 45). Yükseliş devrinde tüm Avrupa'da tanınan Türk kumaşlarının ünü İsveç'e kadar ulaşmıştır. Moskova Kremlin Müzesinin silah sarayında, yedi adet kemha¹ kumaş görülür ki bu kemha kumaştan yapılmış elbiseler rahipler için tasarlanmıştır. 17. yüzyılda, Büyük Moskova şehrinde düzenlenen merasimlerde bu tarz Türk kumaşlarından yapılan gösterişli kaftanlar giyiliyordu (Aslanapa, 2016: 363).

18. yüzyıla gelinceye kadar kendi kumaşını yapan imparatorluk, aynı yüzyıl ortası itibarıyla kendine yetemez hale gelmiş ve batı tarzı kumaşları ele almaya başlamıştır. “Zamanla barok ve rokoko üslupları Osmanlı kumaşlarını esir almış, Avrupa'dan ülkeye getirilen makineler ile çoklu üretim yapılması sağlanmıştır” (Kavcı Özdemir, 2010: 39-116). 19. yüzyıl itibarıyla batı tarzı kumaşlara yönelen devletin sarayında ve halkının giyiminde batı etkisi oldukça kendini göstermiştir.

Ele alınan çalışmanın amacı: 19. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunda saray içerisindeki padişah ve şehzadelerin saray dışında ise halkın giysilerinde kullanılan kumaşların özellikleri, renkleri, desenleri ve kesim modelleri hakkında bilgi vermektir.

19. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SARAY GİYİMİNDE KULLANILAN KUMAŞLARA AİT ÖRNEKLER

Kuruluşundan 18. yüzyıla gelinceye kadar kendi kumaşlarını üreten Osmanlı İmparatorluğu, 18. Yüzyılda, batılılaşma etkisinde kalarak hâkimiyet sahasını koruyamaz hale gelmiş, bu etkinin giderek hız kazanmasıyla birlikte 19. yüzyıl başlarından itibaren yönünü Batı'ya çevirmiştir. Kumaş faaliyetlerini Avrupa destekli sürdürmek zorunda kalan “Osmanlı'nın, saraylarda ve saray hayatında da bazı değişiklikler meydana geldiği görülmüş, Topkapı Sarayı'nın padişahlarca terk edilmesiyle burada bulunan sanatçı grupları da dağılmıştır” (Salman, 2011:146).

Ortaya çıkan olumsuzluklar kumaş sanatının gelişimini farklı bir yönde etkilemiştir. 19. yüzyılda modernleşme hareketleri devleti esir alsa da saray eşrafi içerisinde Selimiye kumaşlarının² ve Üsküdar Çatmalarının³ bir süre daha imalatının devam ettiği görülmüştür (Salman, 2011: 146).

¹ **Kemha:** Kemhanın çözgüsü ve atkısı ipek, deseni yapan takviye atkısında ayrıca gümüş veya altın alaşımlı telle çok sık dokunmuş ipekli bir kumaştır. Kemhanın deseni çözgü yüzü saten üzerine ipek ve klaptan (İplik etrafına sarılan tel altın ya da gümüş alaşımlı tel) takviyesiyle dokunur ve çok kompleks bir teknik gösterir. Kalın ve sık dokunmuş olması sebebiyle, üst kaftan yapısına çok elverişlidir. Avrupa'da “Ottoman Gros Grain” adı ile ünlenmiştir (Yardımcı Gürçan, 2016: 228).

² **Selimiye kumaşı:** 18. yüzyıldan sonra Üsküdar Ayazma Camii civarındaki tezgahlarda dokunmaya başlanan çözgüsü ve atkısı ipekten, genellikle boyuna yollu ve yolların içi küçük çiçekli ipekli kumaştır. Yolları ayıran küçük kutulu ince şeritler, bu kumaşın ayırt edici özelliğidir. Çiçekler klaptanla dokunmuştur. Kumaşın adı III. Selim devrinde, Selimiye Kışlası'nın yapılmasından dolayı verilmiştir. Son zamanlara kadar kadın-erkek entarilerinde ve çocuk kaftanlarında kullanılmıştır (Gürsu, 1988; akt: Yardımcı Gürçan, 2016: 232).

1828'de yayımlanan bir nizamnameyle kıyafet değişikliği yapılmış, kimin ne giyeceği belirtilmiştir. Yüzyıllardır giyilen kaftan da bu yasayla kaldırılmış, batı tarzı kıyafetler önem kazanmıştır (Rasim, 1995; akt: Salman, 2011: 147).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti bir yandan kendi geleneksel kumaş politikasını sürdürmek isterken öbür taraftan “Avrupa etkisine girerek Jakarlı tezgahlarda dokuma yapmış ve bu tezgahlarda dokunan kumaşları kullanmıştır” (Kavcı Özdemir, 2010: 36-38). Osmanlı devletinin kendi kumaş politikasını sürdürmeye çalıştığı geleneksel kumaşlarda atlas⁴, seraser⁵, çatma, kemha, selimiye yer almaktadır. Şu an Topkapı Saray Müzesi'nde bulunan, şehzadelere ait birkaç entari ve kaftan, bu kumaşlardan yapılarak günümüze kadar gelmiştir (Görsel 1 ve Görsel 2).

Görsel 1'de yer alan atlastan bir şehzade kaftanı görülmektedir. Atlas kumaşın hammaddesi ipektir. Dolayısıyla entari parlak gözükmetedir. Dokumada kullanılan iplik rengi turuncudur. Kaftanın kolları ise kısadır. Kapanma şekli önden başlayıp yana doğru uzar. “Ölçüleri: Boy:48 cm, Kol boyu: 11 cm, etek ucu:52 cm Çözüğü sıklığı: 95 tel\cm, atkı sıklığı: 28 tel\cm” dir (Kavcı Özdemir, 2010: 51).

Görsel 1. Atlas Kumaştan Şehzade Entarisi (Akt: Kavcı Özdemir, 2010: 51).

Görsel 2'deki elbisenin kumaşı atlas, kumaşın hammaddesi ise ipektir. Dokumada bej renk ipliğin kullanıldığı elbisenin atkı ve çözgüde kullanılan iplikleri yıpranmıştır (Kavcı

³ **Çatma:** Dokunuş ve tekniği itibarıyla kadifenin bir cinsi olup, kabartma desenlidir. Çatmanın kadifeden farkı, zemine oranla süsleme havının yüksek oluşudur. Çatmalar kaftan yapımında, divan, yastık yüzleri gibi mefruşat eşyası olarak, at koşumlarında, kitap ve silah kapları, yorgan yüzleri olarak da kullanılmıştır (Yardımcı Gürçan, 2016: 230).

⁴ **Atlas:** İnce ipekten sık dokunmuş düz renkli, sert ve parlak, altın ve gümüş tellerle işlenmiş kumaş cinsidir. Atlas dokunuşuna göre kıymetlendirilen bir kumaştır. Elbiselik kumaş olarak 8'li çözgü sateni örgüde dokunan parlak bir ipekli kumaştır. İtalyanca tüysüz parlak demek olan talise kökünden adını almıştır (Salman, 2011: 198).

⁵ **Seraser:** Baştanbaşa anlamına gelen seraser atkı yüzü bir dokuma türüdür. Desen, çözgü tellerine alttan düz olarak bağlı, takviye atkılarıyla dokunur. Motifler, alttan alaşımli telin sarı ipeğe, gümüş telin ise fildişi renk ipeğe sarılması ile dokunur. En pahalı ve en değerli kumaş olan seraserin çözgüsü ipek olabileceği gibi, atkısı altın alaşımli gümüş veya doğrudan doğruya gümüş ya da altın tel kullanılarak da dokunurdu. Seraser, metal telle, kemha ise kılaptanla dokunurdu (Salman, 2011: 223).

Özdemir, 2010: 48). Boyun ve eteğin bedenle birleşen kısmında fiyonklar yapılmış iki fiyonk arası düğmelerle birleştirilmiştir. Kolların uç kısımları, elbisenin etekle birleştiği kısımlar ve kapanma bölgelerinin uç kısımları oyalı işlemelerle süslenen elbisenin eteğinde ise pileler yapılmıştır. “Ölçüleri: Boy: 49 cm, Kol boyu: 21 cm, Etek Ucu: 51 cm, Çözümlü sıklığı: 53 tel\cm, atkı sıklığı: 42 tel\cm dir” (Kavcı Özdemir, 2010: 48).

Görsel 2. Atlas kumaştan çocuk elbisesi (Tezcan, 2006; akt: Kavcı Özdemir, 2010: 48).

19. yüzyılda kaftan giyimi kaldırıldığı için Padişah kaftanlarına çok fazla rastlanılmaz. Ancak bu yüzyılın önemli Padişahlarından olan II. Mahmut'a ait bir kaftan kumaşı örneği bulunmaktadır. Kemha kumaştan yapılmış kaftan II. Mahmut'un Palı Pırtısı olarak adlandırılır (Başarır, 1998; Akt: Salman, 2011: 147).

Sultan II. Mahmut'un kaftanında, ortada, on iki dilimden oluşan büyük bir motif bulunur. Bu dilimler ve dilimin hemen kenarlarındaki süslemelerin içerisinde laleler, karanfiller ve pençler yerleştirilmiştir. On iki dilimli motifin etrafına çintemani⁶ ve kaplan postu motifi konulmuştur (Salman, 2011:147).

Kaftan kumaşının renk özellikleri ele alındığında zemin rengi kırmızının canlı tonundan seçilmiştir. Büyük motifte kullanılan sarı renk gözü yormaz ve kırmızıyla uyum içerisindedir. Sarı rengin içerisinde kullanılan siyah renk ise kumaşta dengeyi sağlamak için seçilmiş olabilir.

⁶ **Çintemani:** ikisi altta biri üstte üç yuvarlaktan oluşan bir motiftir. Bu yuvarlakların içine bazen daireler çizilir ve o dairelerde hilal şeklini verir, bazende daireler tek başına yapılır (Birol ve Derman, 2019: 169).

Görsel 3. Sultan II. Mahmut'un Kaftanından bir detay (Salman, 2011: 148).

19. yüzyıla ait bir diğer kumaş çeşidi ise 18. yüzyılda Sultan III. Selim döneminde üretime başlayan ve sultanın kendi adıyla anılan Selimiye kumaşlarıdır. Selimiye kumaşları, sarayların atölye kısımlarında, saray erkânının giymesi için yapılmış, 19. yüzyılda da kullanılmıştır (Görsel 4). Selimiye kumaşları çocuk ve erkek kıyafetlerinde kaftan olarak kadın kıyafetlerinde ise üç etek ve entari olarak dikilmiştir (Berber, 2017: 14).

Görsel 4'te kapanma şekli önden başlayıp yana doğru uzayan şehzade entarisi görülmektedir. Entarinin kumaşı küçük çiçekli Selimiye kumaşıdır. Mavi, sarı klaptan ve güvezi kırmızının kullanıldığı şehzade entarisinin bel altından açılmış torba cepleri bulunur. Yakası ve kol kenarları düğmeyle tutturulmuş olan entarinin boyu: 95cm'dir (Berber, 2017: 36).

Görsel 4. Selimiye kumaşından şehzade entarisi (Berber, 2017: 37).

Görsel 5'te Selimiye kumaşından yapılmış diğer bir şehzade entarisinin kapanma şekli önden başlayıp, etek kısmından yana doğru uzamaktadır. Krem, kırmızı ve sarı klaptanın kullanıldığı kumaşın kullanıldığı elbisenin kolları uzundur ve yakası yoktur. Yanları ve önüne yırtmaçlar yapılmış olan entarinin yırtmaç yapıldığı yerlere gümüş renkli iplikten oyalar yapıp takılmıştır. Entarinin boyu ise 70 cm'dir (Berber, 2017: 38).

Görsel 5. Selimiye kumashından şehzade entarisi (Berber, 2017: 39).

Bazı kostüm albümlerinden yararlanılarak 18. ve 19. yüzyıla ait kırk üç giysinin taslak çizimleri yapılmıştır. Böylece çocuk ve yetişkin kaftanlarında çeşitlenmeler ortaya konmuştur. Kaftanlar dış giyim ürünüdür. Buna göre kollarının uzun ya da kısa olması önden kapanıp kapanmaması ve sarkan kollarıyla farklı tasarım şekilleri oluşturmaktadırlar (Çetin, 1710-1820; Akt: Barışta, 2015: 505).

19. yüzyılda Avrupa'dan ülkeye gelen Jakarlı tezgahlar sayesinde kumaş üretimleri sağlanmıştır (Kavcı Özdemir, 2010: 36-37) ve bu üretimleri şehzade elbiselerinde görmek mümkün hale gelmiştir.

Topkapı saray deposunda şehzadelerden birine ait olan Jakarlı entari şu şekildedir: Jakarlı dokumadan yapılmış şehzade entarisin kumaşı canfestir⁷. Sarı ipliğin kullanıldığı kumaşın üzerinde beyaz, lacivert, kırmızı, mavi gibi renklerden yapılmış dallı çiçekler gözükmemektedir. Kapanma şekli önden başlayıp etek kısmından yana doğru uzayan bu şehzade entarisinin kumaşı günümüze kadar sağlam gelmiştir. Ölçüleri: Boy:68 cm, Kol boyu: 21 cm, Etek Ucu:55 cm, Çözüğü sıklığı: 70 tel\cm, atkı sıklığı: 30 tel\cm dir (Kavcı Özdemir, 2010: 65), (Görsel 7).

⁷ **Canfes:** Bir tek kat çözgü, tek kat atkı sıra ile örgü gibi dokunur. Eskinin mat, düz ipekli kumaşlarından. Kadın elbiseleri ve kaftanlarının etek içi, kol ağzı ve önlerini astarlamak için kullanılır (Gürsu, 1988; akt: Yardımcı Gürcan, 2016: 232).

Görsel 7. Jakarlı dokumadan şehzade entarisi (Kavcı Özdemir, 2010: 65).

19. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HALK GİYİMİNDE KULLANILAN KUMAŞLARA AİT ÖRNEKLER

19. yüzyılda, ince ya da kalın çubuklu, küçük çiçekli kumaşlar kullanılmakla beraber nakış şekli verilerek yapılmış sevayi ve bir boyama tekniği olan ikattan çatma kumaşlar halk tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Selimiye tarzı kumaştan bir halk giysisinde (Salman, 2011:147-149) boyuna yollu çubuklar bulunur ve bu çubukların arasına bir dal üzerinde iki adet küçük yaprak figürleri yapılmıştır. Renk olarak kırmızı, bej ve lacivertin kullanıldığı kumaş 19. yüzyıl halk giysisinde kullanılan kumaşa güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Üçetek formunda bir kadın kıyafetine İzmir Etnoğrafya müzesinde rastlanmaktadır (Salman, 2011: 148-149). Kalın ve ince yollu çubuklarla yapılmış elbisenin kumaşında kullanılan renkler yeşil, kırmızı, beyaz, lacivert ve sarıdır. Bu renkler kalın çubuklarla yapılmış, renklerin ayrımlarını yapan ince çubuklarda ise beyaz kullanılmıştır (Görsel 8).

Görsel 8. İzmir Etnoğrafya Müzesinde bulunan 19. yüzyıl halk giysisi (Salman, 2011:149; akt: yerelnet, 2021)

19. yüzyılda Selimiye kumaşından yapılmış üç etek elbise, sevayi kumaştan yapılmış bir elbise ve kadife üzerine sırmayla yapılmış bir bindallı bulunmaktadır. Bu bindallının süslemelerinin Abdulaziz dönemine ait olduğu belirtilmektedir (Salman, 2011: 151) (Görsel 9-10).

Görsel 9. Selimiye kumaştan yapılmış üç etek elbise (Salman, 2011: 152).

Görsel 10. Sevai kumaştan yapılmış bir elbise ve kadife üzerine sırmayla yapılmış bindallı (Salman, 2011:153).

Topkapı Sarayı Müzesinde ikat yöntemiyle yapılmış bir kumaş bulunmaktadır. Bu kumaş 19. yüzyılda halk tarafından kullanılan kumaşlardan olmuştur (Salman, 2011: 148-149).

Zeminde bej renginin kullanıldığı bu kumaşın desenleri zikzaklı dalgalar halinde kahverengiyle hareketlendirilmiştir (Görsel 11).

Görsel 11. 19. yüzyıl Halk giysisi kumaşı (Salman, 2011: 150).

19. Yüzyıl Kumaşlarında Kullanılan Renkler ve Motifler

Türk kumaşlarında kullanılan renkler öteden beri dikkat çekmiştir. Milli bir renk olan kırmızıyı kumaşlarda çokça görmek elzemdir. Dünyanın hayran olduğu bu rengin kumaşa oldukça uyum göstermesi nedeniyle tercih edildiği söylenebilir. Kırmızıdan sonra en çok kullanılan renkler mavi, yeşil, siyah, beyaz, bej ve altın sarısıdır (Öz, 1946: 83; Aslanapa, 2016: 363). Bu renklerden sonra kahverengi, turuncu ve laciverti de görmek mümkündür.

19. yüzyıldan önce üretilmiş olan Osmanlı saray kumaşlarının kompozisyon şemalarında ilk olarak bir motifin tekrarı dikkati çekmiştir. Dokumalarda lale, karanfil, penç, hatayi, rumi, goncagül, hayatağacı motifleri ve madalyon motiflerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmüştür. 19. yüzyılda desenler daha serbest bir şema içerisindedir. Osmanlı saray kumaşlarında önemli yer tutan bitkisel şemalarda, dallar daha kıvrımlıdır, çiçekli vazo olarak tasvir edilen motifler ise geometriksel şemalar içerisinde çokça yer almıştır (Kavcı Özdemir, 2010: 40).

19. yüzyılda diğer teknikteki kumaş modellerinde küçük desenle küçük çiçekli, boyuna yollu, kalın-ince çubuklu ve boyalı motifler kullanılmıştır. İkat' ve parlak renkli, çiçekli, işlemeli, "Sevai" tekniğinde çatma tarzı kumaşlar dokunmuştur. Bu tarz kumaşlar halk tarafından da kullanılmıştır (Salman, 2011: 148).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İnsanoğlu dünyaya geldiği günden beri bedenini korumak ve güzel görünmek amacıyla giyim eşyası üretmiştir. İlkel zamanlarda, doğada hazır bulunan nesnelerden yararlanan insanoğlu sonraları kumaştan giysiler yaparak bedenini muhafaza etmiştir.

Kumaşın, giyim eşyalarının üretiminde kullanılmasıyla beraber birçok milletin kendine özgü kumaş dokumacılığı ve giyim şekilleri ortaya çıkmıştır. Türkler de kendine özgü kumaş dokuyan ve giyim şekli olan milletlerdendir. Kurdukları devletlerle sanat anlayışını geliştiren Türk milleti, dokudukları kumaşlarla dünya çapında üne kavuşmuştur.

Türklere ait ilk kumaş örneklerine kurganlar vasıtasıyla ulaşılmıştır. Hunlarda keçe applike üzerine yapılmış kumaşlar görülür. Göktürk, Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Harzemşahlar'a ait

pek fazla kumaş örneği görülmemekle beraber Uygurlarda ki giyim şekillerine duvar resimlerinde rastlanır. Motif ve giyim tarzlarının keramik kaplara yansıtıldığı Büyük Selçuklularda ki kumaş sanatı ise Osmanlı kumaş sanatının öncüsü olur niteliktedir.

Kumaş dokumacılığının dönemlere ayrıldığı Osmanlı İmparatorluğunda yüzyıllar içerisinde gelişen renklerin ve motiflerin güzelliği, yükselme döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Tüm Avrupa'nın tanıdığı Osmanlı kumaşlarının şöhreti 18. yüzyıla gelinceye kadar devam etmiş, aynı yüzyıl sonu itibariyle barok ve rokoko üsluplarının etkisi altında kalan imparatorluk, batı tarzı kumaşlara yönelim göstermiştir.

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğunda kumaş faaliyetlerinin gerileme gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. Önceki yüzyıllarda yapılmış kumaşları kullanmak isteyen Osmanlı aynı zamanda Avrupa'daki kumaş tarzlarına kayıtsız kalamaz hale gelmiştir ve bu sayede Avrupa tarzı kumaşlardan etkileşimler kaçınılmaz olmuştur.

Seri üretimler sayesinde kolaylıkla elde edilen kumaşlarla elbiseler yapılmış ve bu kumaşların farklı alanlarda kullanımı sağlanmıştır.

19. yüzyılda yapılan yasalarla değişikliğe uğrayan kıyafetler sayesinde batı tarzı giyim benimsendiğinden dolayı yöneticilerin kıyafetleri hakkındaki bilgiler önceki yüzyıllara göre sınırlı kalmıştır.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen yine de kumaşların renk, desen, boyut gibi teknik ve motif özellikleri hakkında bilgiler edinilmekte olup bu bilgiler şehzade elbiselerinde gözlenmektedir.

19. yüzyılda yapılan şehzadelere ait saray giyimi bize dönem hakkında bilgi vermektedir. Topkapı Saray Müzesinde sergilendiği görülen şehzadelere ait kıyafetler günümüze kadar ufak tefek yıpranmalarla süregelmiştir. Geleneksel ve batı tarzıyla yapılan kumaşların, devrin giyim tarzında etkili olduğu ve bazı kumaşların halk tarafından da kullanıldığı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- Anonim, (1969), *Türk El Sanatları*. Yapı ve kredi Bankası A.Ş., İstanbul.
- Aslanapa, O. (2016). *Türk Sanatı*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Barişta, H. Ö. (2015). *Türk El Sanatları*. Atatürk Kültür Merkez Yayınları, II. Cilt, Ankara.
- Berber, G. Ş. (2013). *Selimiye Kumaşları Yıldız Sarayı Şehir Müzesi Örnekleri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Biröl, İ. A. & Derman, Ç. (2016). *Türk Tezyini San'atlarında Motifler*. Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul.
- https://mekan360.com/sanaltur_etnografya-muzesi_2957.html. yerelnet. E.T. 25.02.2021
- Kuç, E. (2011). *İstanbul Topkapı Sarayı Harem Dairesi Çocuk Giyimlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öz, T. (1946). *Türk Kumaş ve Kadifeleri*. Fasikül II, İstanbul.
- Özbel, K. (1949). *El Sanatları III*. Eski Türk Kumaşları, Chp Halkevleri Bürosu.

- Kavcı Özdemir, E. (2010). *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun Sanayileşmesinin Saray İçin Üretilen Kumaşlara Etkileri*. Yayınlanmış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Salman, F. (1998). *Tarihi Türk Kumaşlarında Desen ve Renk*. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (4). s. 141-154.
- Salman, F. (2011). *Türk Kumaş Sanatı*. Zafer Ofset, Erzurum.
- Tepe, Y. (2019). *19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Görülen Kumaşlara ait Bazı Örnekler*. 4. Uluslararası İksad Sosyal Bilimler Kongresi, 5-8 Eylül 2019, (Ed. Kadir Aydın, Zhuldyz Sakı) Erzurum, s.713-723.
- Yardımcı Gürcan, K. (2016). *Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler*. International Journal of Cultural and Social Studies, Sayı 1, İstanbul.